

Afschrift Brieven van een
Arnhemschen
Vluchteling

2008.09.18.00002

Van Gybland Oosterhoff

10 pages broken up into
19 pages for scanning
purposes

Afschrift Brieven van een Arnhemschen Vluchteling.

Vrijdag, 15 Sept. 1944

Puthaar is doodgeschoten, (een R.K. onderwijzer) woonde hier op Molenbeke, was zeer gezien, aardige man, vrouw en kinderen, was zelfs bemind. Hij is verhuisd naar Elst, als hoofd der school, we hebben hem daar ook wel eens opgezocht. Eenige kwajongens in Elst hebben op het emplacement wat munitie aangestoken, hetgeen ontploft is en daar werden drie personen voor doodgeschoten: Puthaar, een Chr. onderwijzer en ambtenaar v.d. distributie. Grote verslagenheid in onze buurt, in de parochie, zelfs in de geheele stad.

Zaterdag, 16 Sept.

Bericht in de courant, dat een viaduct van de spoorbaan is opgeblazen (door de ondergrondse beweging) en dat Zondag 17 Sept. vóór 12 uur de daders bekend moeten zijn, omdat anders verschillende stadgenooten zullen worden doodgeschoten. Onrust in de stad, vooral onder degenen, die wisten dat ze op de lijst stonden voor gijzelaar. Verwchillende doktoren, enz., öken onder.

Zondag, 17 Sept.

Mooi weer. Om 9 uur naar de Hoogmis geweest. H'Mis voor Puthaar. Prachtige preek van den kapelaan over de toestand, in verband met de berichten in de courant. Mededeeling dat er geen Kerkbericht meer gedrukt kan worden. Gedurende de H'Mis tweemaal luchtalarm. Om 11 uur v.m. bezoek van bommenwerpers, in groepen van 5, 6 of 7. Ze cirkelden wat rond en verdwenen weer. Om 12 uur nogmaals bezoek van bommenwerpers, nu werd het ernstiger. Er vielen bommen en er was ontzettend afweergeschut, de grond schudde, alles rinkelde en een leven of de wereld verging. We lagen plat in de gang, niemand durfde de straat op, de wildste geruchten deden de ronde. Later spraken we lui van de luchtbescherming, en hoorden we de waarheid. De Willems-kazerne staat in volle vlam, de Saksen-Weimar-kazerne eveneens in vlammen. Een groot magazijn van de weermacht in brand. Een aanval op de Coehoorn-kazerne aan de Hoflaan is er naast geweest, wat heel wat ongelukken veroorzaakt heeft. De huizen in de Hoflaan zelf zijn gedeeltelijk verwoest en de rest zwaar beschadigd, evenals heel veel huizen in de omgeving van de kazerne. 17 Menschen werden er gedood. Onze kerk is ook getroffen, een vierde deel is ingestort, alle ramen er uit en de kerk is ombruikbaar, van de pastorie zijn alle ruiten er uit. In andere wijken van de stad zijn verschillende huizen in puin gegooid en de spiegelruitzen in de geheele stad zijn door de trillingen en de luchtdruk in scherven.

Het is nu 12 uur, ik had gedacht een geregeld verhaal te doen, maar daar komt Jo Nijenhuis, deze moest vluchten, want ze woont vlak bij de brug en die is in Amerikaansche handen. Er wordt daar dag en nacht hevig gevochten, wanneer het rustiger wordt hier in huis, ga ik met den brief verder.

Nu gaan we verder. Tante is er op uit met Jo N. om voor haar onderdak te vinden, want hier gaat het niet meer.

In totaal zijn Zondag 200 dooden gevallen - zeer angstig al die branden, de brandweer rukt niet uit, omdat ze door de Duitschers beschoten wordt. Eenige duizenden Eng. parachutisten zijn op het vliegveld Deelen geland. De Duitschers zien in, dat ze terug moeten trekken en daarom gaan ze aan het vernielen. 't Wordt avond en donker - overal brand en allerwege kanon- geweer- en mitrailleurvuur. 12 uur 's nachts, hevig, ontzettend mitrailleurvuur in de richting van Steenen Tafel, dus in de bosschen. Geheel gekleed boven op bed gelegen, niets geslapen.

Maandag 18 Sept.

Alles brandt nog volop. De Am. hebben het vliegveld en de brug over de Rijn bezet. Hevig vuur van alle kanten. Geen electricische stroom meer vanaf Zondagnmiddag, geen gas, geen melk, want de koeien staan op de weiden, welke alle aan de overzijde van de Rijn zijn gelegen. Alles ligt natuurlijk volkomen stil. Eenigen gaan proberen om brood te halen, maar vluchten spoedig lijkblijk naar huis terug, vanwege de schietpartijen in de straten. 's Avonds nieuwe branden. Het **schieten** gaat zoo wild, dat het zelfs gevaarlijk is,

je hoofd buiten de deur te steken. De Duitschers voeren nieuwe, versche troepen, tanks, rupswagens, enz. aan. Het vechten wordt nog heviger, echt angstig hoor.

Dinsdag, 19 Sept., 1944

De branden zijn nog goed zichtbaar, over de heele stad hangen de rookwolken. Het huis van bewaring staat in brand. Nog meer nieuwe branden, allemaal door de Duitschers of door schieten in brand geraakt. Steeds onafgebroken aanvoer van nieuwe troepen. Zoo juist even naar de Hoflaan geweest, om eens te zien, hoe of het met de familie Werner gesteld is, want we hoorden, dat er dooden gevallen waren. Een stuk van de deur stond open en over de puinhoopen ben ik naar binnen gegaan. Alles verwoest, niemand in huis, zoo is het in de geheele straat. Den ganschen dag vliegtuigen. In de stad straatgevechten. in Sommige straten is de eene zijde Engelsch, de andere Duitsch. Als het zoo nog eenigen tijd doorgaat, komt er van de stad niet veel terecht. Dinsdag 5 uur n.m. Er gaan zooveel geruchten en je kunt ze niet controleeren en ik schrijf alleen wat waar is. Telkens word ik van mijn schrijven afgehaald. Nu zijn er weer zweefvliegtuigen te zien, dan ga je natuurlijk weer kijken. Zoals jelui merken leven we nog en zijn we gezond, hetgeen we van U allen ook hoopen. Zoojuist bericht, dat er geen water meer is, hoe of het verder buiten Arnhem gesteld is, daar hooren we geen syllabe meer van. Geen water, geen gas, geen electriciteit, geen post, geen trein, geen melk, geen brood, wat schiet er dan nog over, alleen wat je in de kast hebt. Nu maak ik er een eind aan, in de hoop uit Leiden ook iets te hooren, want daar zijn we nieuwsgierig naar. Intusschen allen de hartelijke groeten van Tante, Betsie, en Oom Willem.

Dinsdagavond 19 Sept. 1944

De branden breiden zich uit. Het is van huis uit maar gissen, waar en wat allemaal in brand staat. Toen het goed donker was, 11 à 12 uur, kon je de courant lezen bij het schijnsel van den vuurgloed, kanonvuur er tusschen door.

Brief 2.

Brief 2.

Dinsdagavond 19 Sept. 1944

De branden breiden zich uit. Het is van huis uit maar gissen, waar en wat allemaal in brand staat. Toen het goed donker was, 11 à 12 uur, kon je de courant lezen bij het schijnsel van den vuurgloed, kanonvuur er tusschen door.

Woensdag, 20 Sept.

Het wordt bekend, wat er reeds is afgebrand of verwoest. De Walburgiskerk, De St. Eusebius of Groote Kerk op de markt met de groote toren, Huis van Bewaring, Insula Dei en al de huizen rondom die groote gebouwen. Vluchtende gezinnen, zware zieken op een bakfiets, dames achter een handkar of kruiwagen, schrijnende tafereelen spelen zich af. Zwaar, heel zwaar kanonvuur, deuren en ramen rinkelen onophoudelijk. Onze twee huizen staan leeg, het laatst waren er ambtenaren van den Beauftragte, Dr. Schneider in, het waren allen Duitschers in civiel. Ze zijn plotseling verdwenen in den nacht. De deuren en de ramen staan open, we durven er nog niet goed in, omdat ze misschien nog terugkomen. De Amerikanen zijn teruggeslagen, de brug is weer in Duitse handen. Het St. Elisabeth-gasthuis is al driemaal in Engelsche handen geweest, thans is het weer Duitsch, evenals het station en het Velperplein. Gisternamiddag kwamen er nog 1.000 parachutisten omlaag, waarvan er dadelijk 700 krijgsgevangen werden gemaakt. Enkele menschen hebben zoo'n parachutist onderdak gegeven, de drie gezinnen werden allemaal tot de kinderen toe, neergeknald. Nu wacht ik weer tot vanmiddag en ga zoo lang naar de vergadering op de werf, van de menschen uit de buurt, die water komen halen uit de pomp, water komen koken voor thee of koffie of om eten te koken. 25 Menschen op de werf is heel gewoon, rondom staan tuinbanken van de bureu. De middag is tamelijk rustig verlopen. 's Avonds laaiden de vlammen weer hooger op en werd het kanonvuur sterker. Om 12 uur 's nachts zijn we opgestaan, hebben ons aangekleed en zijn met de koffers naar de schuilkelder op de werf gegaan. Het vuren was verschrikkelijk. Om half twee werd het wat minder, we zijn toen naar huis gegaan en geheel gekleed op bed gaan liggen. De nacht is tamelijk rustig verlopen.

Donderdag, 21 Sept.

Vanmorgen heel rustig. Geen nieuws vanuit de stad. Een enkele huisvrouw gaat probeeren om een brood machtig te worden, maar er is

nog niemand terug. Om 10 uur v.m. hoorden we, dat de Eng. in Nijmegen zijn en een deel de Waal over is en op weg naar Arnhem. Dat zal nog wat geven, dan krijgen we van die kant ook kanonvuur. Afwachten maar. Intusschen ligt ruim de helft van de stad in puin, onbegrijpelijk, waar al die menschen blijven. Hier in de buurt zijn er, die er 25 in huis hebben. In den middag veel vliegtuigen van beide zijden, luchtgevechten. Om 4 uur n.m. werden er ongeveer 1000 parachutisten afgeworpen, 2 machines kwamen brandend omlaag, ze kwamen terecht in de Betuwe en in Oosterbeek. In den namiddag verdwenen alle Eng. en ook de Duitschers trokken al vechtend verder. De avond en de nacht waren rustig, geen groote branden meer en geen zwaar kanonvuur.

Vrijdag, 22 Sept. 1944

De ochtend is rustig verlopen, van verre kanonvuur. Ik ben zelf brood wezen halen, wat me gelukt is. Ook de Hoflaan ben ik nog eens wezen bezoeken, vele menschen trachten nog wat van hun meubilair te redden. De kerk ziet er ook troosteloos uit, geen enkel raam is er meer heel en een groot stuk is er uit de kerk. Zondag is er kerk in de zaal van het café. Het huis van Jo N. is afgebrand, zoodat die niets meer bezit, dan hetgeen ze aanheeft. De binnenstad is grootendeels verwoest, het heeft veel overeenkomst met de stad Caën in Frankrijk. Er zijn geen Engelschen meer in de stad, de brug is in Duitse handen. De Engelschen zijn teruggetrokken tot Ede. Zwak kanonvuur, de menschen komen uit de huizen. Er is veel gestolen door de Hollanders uit de étalage's. Allen groeten van ons allen. Dag.

Brief 3.

Vrijdagmiddag, 22 Sept. 1944

Drie van de vier huizen in de Willem van Gulickstraat 24-22 en 20 staan leeg. In 18 woonde de Kommandeur van de 44; de oppasser is nog in het huis en hij vertelde, dat hij waarschijnlijk vanavond of vannacht wegging, maar dat hij opdracht had om het huis in de lucht te laten vliegen. Zoiets was in Oosterbeek ook al eens gebeurd en de buurt schrok daar danig van, want als er brand van kwam, mochten we niet blusschen, dat was in de geheele buurt verboden. De middag verliep overigens nogal kalm, uitgezonderd het bezoek van een eskader Engelsche vliegtuigen (een paar keer), die met hun boordwapens een brand stichtten, welke echter 's nachts uitrengende met een spoelbui.- 's Nachts regelmatig kanonvuur, waardoor iedereen niet heeft geslapen. - Zelf heb ik best geslapen, raakt aan kanonvuur al aardig gewend - de buurt is bij andere menschen gaan slapen, zelf zijn wij in ons huis gebleven, alleen de ramen hebben we met planken beschermd.- 's Nachts is er met dat huis niets gebeurd, de oppasser kwam met zijn wagen weer terug - dus afwachten maar.

Zaterdag, 23 Sept.

Zwaar kanonvuur om de stad heen - steeds meer mensen komen er uit de binnenstad om onderdak - 's middags gaat het gerucht, dat vóór de nacht de geheele stad ontruimd moet zijn en dat we moeten lopen naar Zutphen of Apeldoorn. Om 5 uur n.m. aanplakbiljetten, dat het geheele centrum van de stad voor 8 uur weg moet zijn - dat was een stroom van duizenden met alle mogelijke transportmiddelen, het was een droevig gezicht en dat alles trok over den Velperweg naar Velp, hoe of ze daar allemaal onderdak zijn gebracht, is me een raadsel. Molenbeke daar kan niets meer bij, 20 mensen in een huis is gewoon, er kwam ook een vrouw per handwagen aan die Vrijdag nacht bevallen was. Om 8 uur nieuwe aanplakbiljetten, dat de tijd van 8 uur, waarop de binnenstad ontruimd moest zijn, verlengd was tot Zondag 12 uur.

Zondag, 24 Sept. 1944

De geheele buurt is bij elkaar gebleven tot 11 uur, niet uit de kleeren geweest - zeer zwaar kanonvuur, de kanonnen staan in de straten, dus alles staat te schudden en te trillen. Om 4 uur 's nachts begon de uittocht weer van de opgejaagde mensen: het gerucht gaat dat de geheele stad moet evacueeren - afwachten maar -

ben alleen om 9 uur naar het café gegaan voor de H'Mis. Er waren niet veel kerkgangers - 11 uur officieel bericht, dat Molenbeke kan blijven zitten voor eigen risico - dat was weer een geruststelling - de schuilkelder met z'n allen nog wat versterkt met boomstammen en wat levensmiddelen en kussentjes er in gebracht. om 4 uur n.m. bericht, dat de geheele stad moet evacueeren - de weg naar Apeldoorn was nog vrij werd er aangeplakt - de avond is verder rustig verlopen, de nacht ook - gekleed op bed en een paar keer naar de schuilkelder.

Maandag, 25 Sept. 1944

Er waren over de 100.000 inwoners en een groot deel is reeds verdwenen - de weg naar Apeldoorn is niet meer vrij, dus schiet er niets anders over dan Velp en Roosendaal. 't Is nu elf uur v.m. en nog weten we niet wat we zullen doen - huilende mensen, allen angst op het gezicht - allen belast en beladen en witte vlaggen bij zich - 't Is nu half een en we besluiten eveneens te vertrekken - alle hens aan dek om in te pakken, maar we krijgen veel te veel pakketten - niet om te vervoeren en er worden pogingen gedaan om een paard en wagen te krijgen van familie.

Brief 5.

Dinsdag, 26 Sept. 1944

Dit is brief no. 5 Of de vorige terecht gekomen zijn, weet ik niet, 't zal wel niet - maar daarom heb ik alles goed bijgehouden - pen en inkt hebben we niet - maar zoo gaat het ook wel. - Ik was gebleven dat we Maandagavond zouden vluchten, we kregen het adres van een buur, den Heer Scherders - we konden terecht Zuidelijke Parallelweg 43, daar zijn we met ruim 20 mensen - om 6 uur ging de stoet af, na een zwaar bombardement eerst nog te hebben meegemaakt - voorop een zwaar handwagen, hoog volgeladen met beddegoed, koffers, enz. voortgeduwd door Piet ter Horst en met een dik touw getrokken door Betsie en een dochter van den Heer Scherders, daar achter Tante met een zwaar beladen fiets, nog een dochter van Scherders met een fiets, waarop een mud aardappelen en tenslotte ikzelf met de fiets van Betsie, zoo zwaar mogelijk beladen. Het was een treurige stoet op den weg naar Velp - gebombardeerde huizen en stuk geschoten of uitgebrande tanks en auto's. We hebben een flinke kamer voor ons drieën - slecht geslapen vanwege het kanonvuur - er schijnt steeds hevig gevochten te worden, maar we zitten zonder juiste berichten - zoojuist ben ik met Tante op stap geweest - eerst naar de kerk, toen hebben we al veel kennissen gezien - ieder heeft veel meegemaakt, maar tenslotte komt het hierop neer, dat iedereen bijna alles kwijt is.

Woensdag, 27 Sept.

Gisterenmiddag veel visite gehad van kennissen - de avond en de nacht is rustig verlopen. We denken, dat de Eng. terug zijn geslagen, want je hoort maar heel weinig kanonvuur, alleen in de lucht is het nogal bedrijvig. Een brievenbesteller gezien. Het is hier in het dorp veel rustiger, alleen veel drukte aan de bureaux voor bonnen, want niemand heeft meer iets.

Brief 6.

Woensdag, 27 Sept. 1944

Er staat aangeplakt, dat de postdienst is gestaakt, dus wacht ik met het verzenden van de brieven, tot de P.T.T. weer ontwaakt. 's Morgens op bonnen uitgeweest, maar het is hopeloos, zulke lange rijen als er staan, bovendien, al heb je bonnen, er is hier niets meer te koop - op zoo'n invasie was het dorp niet bestand. Nog steeds alles vreemd rustig, tegen den avond weer kanonvuur - er zijn enkele waaghalzen, die in Arnhem naar hun huis willen gaan om er wat uit te halen, maar die worden ingepikt, om lijken te bergen, dat valt ook al niet mee.

Donderdag, 28 Sept. 1944

Den geheelen dag op bed gelegen. 35.000 menschen zijn hier in Velp er bij gekomen, de rest is doorgesjouwd naar De Steeg, Dieren, Doesburg, Zutphen, Ellecom, enz. - in de lucht vrij rustig - goed opgeknapt, dank zij wat bekers heete wijn, we hadden een paar fles-

schen wijn nog mee kunnen nemen. Piet ter Horst en de Heer scherders zijn naar Molenbeke geweest - het huis is geplunderd, ruiten ingeslagen - kasten opengebroken - alles over den grond, gewoon een bende - gereedschappen van Piet alle gestolen. Het oorlogsge-druis komt wat nader, een goed teeken, als het zoo stil is, deugt het ook niet. De geheele nacht en dag kanonvuur, vandaag veel vlieg-machines, bij 50 tegelijk - De Duitsche soldaten gaan alle mannen tusschen 20 en 60 jaar ophalen uit de huizen om lijken te bergen. Met z'n drieën op noodbonnen uitgeweest, wat gelukt is - voor ieder een kaart noodbonnen, maar nu raakt Velp vrijwel leeg, nog een week en de hongersnood begint. Er komen vluchtelingen binnen uit Huissen, het is daar een hel, zeggen ze - het aantal vluchtelingen is intusschen gegroeid tot 50.000.- De avond en nacht ver-liepen verder nogal rustig, uit de verte wordt aanhoudend gescho-ten.

Zaterdag, 30 Sept., 1944

Prachtig weer - naar de kerk geweest - familie ter Horst opge-zocht - thuishkomende ontvingen we bericht, dat we weer moeten vluch-ten en wel naar Ede - nogal naast de deur om te loopen - de E.'s en H.'s zijn aangewezen op morgen Zondag, dus zullen we de villa moe-ten verlaten. We besluiten niet te gaan - Van het Rode Kruis hoor-den we dat die zich belast met het verzenden van brieven, mits niet te groot en te dik. Betsie dadelijk geschreven, in de hoop, dat de-ze op de bestemde plaats komt - dadelijk weggebracht naar hoofdpst. R.Kruis en de brief in een ton gedeponneerd - 's middags vielen er hier een partij bommen, het geheele dorp schudde, geen dooden, ten-minste voor zoover bekend. De avond verliep rustig - 's nachts on-ophoudelijk vuren. De toevloed van vluchtelingen houdt aan, ze ko-men allen uit Huissen en omgeving.

Zondag, 1 Oct., 1944

Het regent - er waren H'Missen, uitsluitend voor vluchtelingen om 6 uur, 8, 10 en 12 uur. We zijn om 10 uur geweest. Onder de Mis van 8 uur werden mannen uit de kerk gehaald om kolen te sjouwen - om 10 uur nog eenigen. Er zijn in de kerk 750 zitplaatsen, elke Mis is stampvol. Na de H.Mis vele bekenden gesproken, die allen blijven-de kapelaans zeiden ook: blijven en niet naar Ede gaan. De bewoners zeiden dat ze er geen bezwaar tegen hadden als we bleven, tot we ge-dwongen werden. De weg naar Ede ligt onder vuur, de vluchtelingen, die daarheen onderweg waren, komen terug - we moeten naar Putten, Ermelo, Harderwijk, enz. maar we gaan niet. - zoo'n marsch kunnen we met een handwagen niet maken- dus maar afwachten. Een massa dingen kunnen we al niet meer krijgen, brood is er bij lange na niet genoeg In de lucht is het weer rustig - het weer knapt op, dus gaan we na het diner een wandelingetje maken - om 5 uur n.m. kunnen we van de keuken gebruik maken.

Brief 7.

Velp.

Maandag, 2 Oct., 1944

Regenachtig en koud weer, 'n paar visite's afgestoken. 't Weer knapt op - wandeling gemaakt - met de bonnen er op uit geweest - geen kans op. Heele lange rijen of uitverkocht. 's Middags een pan eten halen, geen kans - onze wijk was niet aan de beurt - 's namiddags 6 uur komt het ontstellende bericht, dat morgen Dinsdag, alle evacuë's voor 8 uur 's avonds moeten zijn vertrokken naar Ede - geheelen dag erg veel vliegmachines in de lucht. 's Avonds nog er op uit geweest om te informeeren wat anderen doen - van de familie Ter Horst hoorden we dat op Ede alles al vol was - ze waren op de fiets er heen gegaan, de menschen sliepen zelfs in de kippenhokken - de familie hier heeft er geen bezwaar tegen, als we op eigen risico blijven - zelf kunnen we dan niet meer de straat op en onze bonnen zijn ongeldig, maar we wagen het er op en duiken onder - de avond en de geheele nacht zeer zwaar kanonvuur.

Dinsdag, 3 Oct.

Kanonvuur houdt aan - heel slecht weer, regen en guur. Met dui-

zenden beginnen ze al te trekken - droevig gezicht in de regen - Tante en Betsie zijn er op uitgeweest om te probeeren nog wat levensmiddelen te pakken te krijgen en nieuws op te doen. Als ze thuis komen, ga ik weer verder met schrijven - velen vertikken het om weg te gaan.- Er is nog voor 7 dagen eten in het dorp - in Velp wonen 14.000 menschen - ieder denkt dat daarom de evacuë's moeten vertrekken, dat er niet genoeg te eten is - 's avonds tamelijk rustig - 's nachts zonder ophouden veel kanon- en ander vuur - nergens levensmiddelen gekregen.

Woensdag 4 Oct. 1944

Tot 10 uur v.m. onophoudelijk zwaar vuur - goed weer- komen niet buiten - alles rustig tot ongeveer 5 uur n.m. - een aanval van vliegmaschine op een groote garage welke vol Duitsche wagens stond - het ding werd schitterend geraakt en werd geheel doorzeefd, maar eischte van de burgerbevolking, welke toevallig in de buurt was, 21 doden - van de Duitschers is het onbekend - voor het postkantoor lagen er 40 op een hoop en dat alles speelde zich af binnen de minuut - avond verder rustig.

Donderdag, 5 Oct.

Prachtig weer - alles stil - er wordt niet gevochten - de Am. schijnen weer een aanmerkelijk stuk terug te zijn geslagen - de berichten komen binnen, dat de vluchtelingen in Ede vandaag allen de stad moeten verlaten - de Ortskommandant van Apeldoorn wil geen vluchtelingen hebben - die onderweg waren, werden teruggezonden - het Roode Kruis brengt de ouden van dagen van hier naar schaapskooien in de omtrek, waar ze op stroo kunnen liggen - half 12 - een geweldig aantal vliegtuigen komt over op groote hoogte, wij zijn gelukkig hier niet het mikpunt - We hebben te vroeg gejuicht - plotseling om ongeveer 4 uur n.m. doken er omlaag en gooiden bommen en schoten met granaten - het geheele dorp kreeg een beurt - wij - en niet zoo zuinig - we vlogen de kelder in en met ons 40 menschen uit de buurt, die geen kelder hebben - van de bommen, welke in de buurt vielen, braken al onze ruiten in het geheele huis - bij de volgende aanval viel een bom achter het huis in de tuin, acht meter van de gevel af - de achtergevel vol met gaten - de stukken van de perenboom lagen in de kamers - een bom viel op het huis vlak tegenover ons en dit stond onmiddellijk in lichte laaie: - in een half uur was daar niets meer van over - hoeveel doden er gevallen zijn, is niet bekend, maar het moeten er honderden zijn - in de kelder hier was het een vreeselijk toneel - een vrouw kreeg een zenuwtoeval en gilte hevig - alle kinderen insgelijks - w konden elkander niet meer zien vanwege de kruitdamp en de stof van de gevallen plafonds - na verloop van een kwartier durfden we weer voor den dag te komen - de ravage was verschrikkelijk - we zijn wel door het oog van een naald gekropen - God beware ons Vaderland, dat het maar niet zoo door het geheele land mag gaan - goddank dat we nog leven - in dat huis konden we natuurlijk niet blijven - toen zijn we getrokken naar een reuze villa aan den weg, waar ze ons opnamen, maar niet graag - het zat al zoo vol - er schijnt hevig te worden gevochten, maar opschieten doet het niet hard.

de avond rustig verlopen tot 12 uur - toen fluitende granaten,
Vrijdag, 6 Oct. de buurt insloegen - opgevloden en naar de kelder -

half De nacht was zeer onrustig - er werd veel geschoten en slapen
deed niemand. Er werd bezwaar gemaakt dat we bleven en goede raad
was duur - naar het Rode Kruis om in te laten schrijven voor ver-
voer van zieken - ging niet- eerst een briefje van een dokter ge-
teekend na 3 Oct. - een dokter opgezocht aan een hulppost - die
was met een transport zieken op weg en kwam niet terug - toen naar
een andere hulppost, daar was het hetzelfde liedje - weer terug
naar hulppost Rode Kruis, daar verwezen ze ons naar het politie-
bureau - daar was een dokter, maar die bemoeide zich er niet mee -
weer naar een andere dokter, die gaf geen briefje - eerst moest on-
derzocht worden, of het waar was en verwees ons naar een polikliniek
- daarheen - het was gesloten - zodoende hebben we drie uur aan
een stuk door het dorp geloopt zonder resultaat - daarop zijn we
naar ons gebombardeerde huis gegaan en besloten daar te blijven -

waarheid is dat we ons niet meer konden verplaatsen -

zoo goed en kwaad dat ging, hebben we een kamer dicht gemaakt, opgeruimd en daar zitten we nu - de avond verliep verder rustig.

Zaterdag, 7 Oct. 1944

Lekker geslapen trots het kanonvuur en niettegenstaande het op onze slaapkamer nogal luchtig was, want de ramen waren nog niet geheel dicht gemaakt - vroeg op - naar de polikliniek geweest - de dokter heeft me onderzocht en een briefje gegeven dat ik niet ver lopen kan - we brengen dat nog niet naar het Rode Kruis anders bestaat de kans dat ik vervoerd word en Tante en Betsie achterblijven, die zouden dan moeten lopen en waarheen? Vanmorgen is hiernaast een familie vertrokken, die wil naar Gouda lopen, is dat even een marsch en dan nog langs een omweg - het kanonvuur neemt nog steeds in hevigheid toe - die familie vertrekt niet-~~is~~ middags half 2 kwamen er een partij 4-motorige bommenwerpers aan - we schatten 1000 tot 1600 - vergezeld van vechtjagers - dat zijn gevaarlijke machines - in Velp werd gelukkig geen enkele bom geworpen - alles aan het front - de grond schudde, daarbij hevig afweergeschut en kanongebulder zoodat hooren en zien verging - dit duurde juist een uur - toen werd het weer tamelijk rustig - er schijnt hevig teworden gevochten - van de situatie der troepen kan men zich hier geen voorstelling vormen - niemand weet iets - alleen maar gissingen - vanmiddag visite gehad van een bevriende familie, die woonde in een wijk waar blindgangers gevallen waren en die moesten hun woningen van 2 - 4 uur verlaten omdat de bommen tot ontploffing werden gebracht - vandaag maar enkele malen plat op de grond gelegen in de kelder - de avond verder rustig, behalve het gebruikelijke kanongebulder.

Zondag 8 Oct. 1944

Vannacht rustig geweest - tamelijk goed geslapen - de timmerman is niet meer op komen dagen om de slaapkamer wat beter van de buitenlucht af te sluiten - zelf kan ik het niet want ik heb geen enkel spijkertje. - niemand geeft je die ook - zware mist - geen gedaver van geschut - we gaan natuurlijk niet naar de kerk, dat wordt ook door de geestelijken afgeraden - die toch wil komen moet heel vroeg komen om 6 uur - onder de Mis wordt biecht gehoord - verder niets te doen, de rozenkrans maar thuis bidden zeggen de geestelijken - we zijn door onze kaarsen heen, dat is erg ongerieflijk - probeeren bij den Pastoor - de postzegels zijn ook op - dat wordt lastig - pe postdienst gestaakt - postkantoor zwaar beschadigd door granaten - hoe kom je er aan? Licht kanongebulder heel ver weg :- Zondag na den middag slechts eenmaal naar de voorste kelder gevlucht voor gierende granaten, die in de buurt insloegen, maar verder verliep de dag rustig - visite van een kapelaan van de parochie, sigaar gehad, feest.

Maandag 9 Oct. 1944

Wat is dat heerlijk als je je weer eens gewoon kunt uitkleeden voor het naar bed gaan - zoo gekleed te bed rust je toch niet goed uit - rustige nacht - lekker geslapen - voor den middag slechts eenmaal gevlucht naar de voorkelder voor fluitende granaten - geholpen bij het inzetten van carton van gebroken ruiten - glas niet te krijgen - de avond rustig verlopen tot 12 uur - toen fluitende granaten, welke vlak in de buurt insloegen - opgevloden en naar de kelder - half 2 gekleed naar bed - om 3 uur fluitende granaten - gevlucht naar de kelder - voor mij een matras in de kelder gelegd en daarop gelegen - de rest van ons en de burens zijn opgebleven in de kelder - wat een ~~leelijke~~ krenge zijn dat toch die granaten - de schrik zit er geweldig in.

Dinsdag 10 Oct. 1944

Den geheelen voormiddag rustig, regen, onophoudelijk regen, het beddegoed is nat geregend - overal in huis lekkage - om 5 uur komt het ontstellende bericht, dat alle vluchtelingen morgen voor 9 uur moeten zijn verdwenen - de Duitschers waren al bezig om huizenblokken af te zetten en te doorzoeken - mijn vrouw en Betsie er op uit naar de Pastorie en naar anderen om raad - de dames Frederiks die bij familie hier in Velp logeeren, waren het komen vertellen - de waarheid is dat Vrijdag alles weg moet zijn - gekleed naar bed -

volop kanonvuur, maar dat doet geen zeer - beetje onrustig geslapen

woensdag, 11 Oct., 1944

Vroeg opgestaan, 6 uur, om te trachten vóór acht uur aan het Roode Kruis te zijn - Nu, we waren er samen om 10 over half 8 - om half 9 begon de voorstelling daar: - briefje van den dokter laten zien - we waren al te laat - gezegd dat ik ziek was - werd toch ingeschreven voor transport - men zou probeeren mij alsnog mee te nemen - het vervoer gaat per platte wagen en paard - mijn vrouw mag é dan meeloopen en Betsie op de fiets er achter - 2 dekens en een koffertje mag ik meenemen - nu maar afgewacht, wanneer ze me komen halen - de tocht gaat naar Eerbeek - daar wordt overnacht en dan verder naar Harderwijk en omstreken - het is mooi weer - tamelijk rustig - om 5 uur kwamen er vliegtuigen en begon ook het kanonvuur - in de loop van den avond werd het steeds heviger - zoodat de kelders en gangen spoedig vol lagen met buren - natuurlijk gekleed naar bed - niet geslapen - het schieten was dan ook geweldig - men zegt, dat in de Betuwe bij al die divisies van de Duitschers er twee pantserdivisies zijn - dat beteekent drie honderd zware pantserwagens met kanonnen. -

Donderdag, 12 Oct., 1944

Prachtig weer - kanonvuur is sterk verminderd - nogal vliegtuigen in de lucht, dus is het onrustig - zoo langzamerhand wordt het een heele geschiedenis en zou het wel aardig zijn als het getypt werd en een stuk of acht doorslagen gemaakt werden, dan kon enz. - ik ben wel benieuwd of en wanneer jullie onze brief hebben gekregen - die van het Roode Kruis zul je toch zeker wel ontvangen hebben - wij zijn ook sterk benieuwd, hoe het in het overige deel van Nederland gesteld is - want hier hooren wij totaal niets - afwachten maar - konden we maar alle drie goed loopen - dan kwamen we naar Leiden tippelen - maar er is geen beginnen aan - onze zenuwen hebben sterk geleden - niemand is hier meer normaal - de W.C. heeft het overal druk - den geheelen dag op bed gelegen - krampen in de buik en in de zijde - gekleed naar bed - reuze herrie van het schieten den ganschen nacht niet geslapen - de 6 kelders liggen stampvol.

Vrijdag, 13 Oct., 1944

Betsie op een dokter uit, die zij tenslotte vond - is ook gekomen en heeft me zeer nauwkeurig onderzocht en poeders voorgescreven - tamelijk rustig in de lucht - ik moet te bed blijven en de dokter komt terug - van het Roode Kruis nog niet geweest - bommen gevallen op Parkhotel - om 4 uur en om 9 uur poeders ingenomen - er 's nachts goed van opgeknapt - regelmatig vuren tot den morgen - van het Roode Kruis niets gehoord - de kaarsen zijn op en dat is vervelend.

Zaterdag, 14 Oct.

Er is veel gevlogen, ik lig nog altijd te bed en begin aardig op te knappen - heb geen pijn meer - de dag is verder rustig verlopen, ook de nacht.

Brief 8

Velp

Zondag, 15 Oct. 1944

Er is veel gevlogen en geschoten - veel visite gehad - boter gekregen, 3½ pond - avond en nacht tamelijk rustig - nog te bed.

Maandag, 16 Oct., 1944

De ochtend begint rustig - 10 uur aanval van fluitende granaten - de kelders zitten direct vol - er worden brieven bezorgd en zoo waar voor ons ook een - dat is een gebeurtenis, waar we ons leven lang aan zullen denken - we voelden ons zoo eenzaam en verlaten en zoowaar, daar komt een brief - wachten tot het rustig is en dan lezen - we merken, dat alle brieven nog niet zijn angekommen, maar dat hindert niet, het begin is er - dokter nog niet geweest & ik lig nog te bed - maar het gaat best - melk wordt vandaag niet gehaald vanwege het gevaar van de fluitende granaten, gisteren ook al niet, - de melk is verkrijgbaar voor kleine kinderen en zieken -

het is een half uur loopen in de richting van de IJssel, dus tegen het gevaar in - Betsie is zeer schrikachtig, wat zij geworden is na het bombardement hier van het huis - daarvoor was zij evenals wij, vrij kalm - daar kan men nu niet veel tegen doen - gratis soep is maar eenmaal geweest, in het begin op een Zondag, voor zooveel duizenden was het ook niet vol te houden - naar de kerk te gaan om een stompje kaars te halen komt ook niet van, ook nog te gevaarlijk - vandaag is het al drie weken dat we hier zitten, iedereen dacht voor een paar dagen - in de avond en de nacht veel kanongebulder.

Dinsdag 17 Oct., 1944

De dag begint zeer rustig - brief naar Roode Kruis gebracht door Betsie - Betsie heeft met boodschappen doen twee kaarsen op de kop getikt, is dat even wat - vandaag heeft de werkster de laatste kamer van het huis glas- en puinvrij gemaakt - alles in de krater i in de tuin, die heeft al heel wat emmers glas en puin verslonden - het hindert hier niets, dat de vuilnisman niet komt - vandaag geen dokter geweest, morgen zijn de poeders op, dan zal hij wel komen - zelf voel ik me best in orde, maar ik wil graag hier blijven en niet door het Roode Kruis weggesleept worden, naar een of andere afgelegen plaats. Er schijnt vannacht, vandaag hevig te worden gevochten in de Betuwe - dokter is geweest, ik moet alles rustig aandoen, verder gezond - voor het Roode Kruis houd ik me nog maar ziek want ik blijf graag hier - als er eens een spoedige oplossing komt, zitten we hier fijn dicht bij huis - het schijnt waar te zijn dat er in de Betuwe een groote Duitse troepenmacht is ingesloten, welke langs Arnhem probeert te ontkomen en wel : ten 1e Over de ingestorte Rijnbrug, 2e over een pontonbrug, ten 3e over een veerpont, welke met staalkabels is vastgemaakt - je begrijpt, dat de Engelschen die gelegenheden onophoudelijk onder vuur hebben, maar dat de Duitschers de batterijen weer onder vuur hebben - om te ontsnappen is de nacht de beste gelegenheid, dus zoodra het duister wordt, begint het kanonvuur op zijn hevigst, dat gaat zoo door, tot het dag wordt en dan komen de vliegmachines er bij - toch zijn er menschen die kans zien om nog te slapen.

Woensdag 18 Oct.

Om half tien komt het bericht, dat ik om 10 uur aan de hulp-post van het Roode Kruis moet zijn, de boodschapbrenger hebben we binnengeroepen en die zag dat ik op bed lag - Tante en Betsie naar hoofdpst Roode Kruis om te zeggen, dat gisteren de dokter nog geweest is en dat deze gezegd heeft, dat ik nog ziek ben en niet vervoerd mag worden, maar rust moet houden - bij het Roode Kruis moesten zij een nieuw attest van den dokter hebben, dan kon ik weer wat uitstel krijgen - momenteel bar slecht weer, gietbuien - de dag verloopt verder kalm.

Donderdag, 19 Oct., 1944

Betsie naar den dokter van het Roode Kruis. - Deze wilde direct een attest geven, maar hij wist niet goed, wat hij moest aanraden, want de mogelijkheid bestaat, dat Velp ook moet evacueeren en dan gaan de Velpsche zieken voor - de Engelschen schieten ook maar niets op. Het Roode Kruis heeft 8 dagen uitstel gegeven, dus dan kunnen we weer zien, in 8 dagen kan veel gebeuren. Op het oogenblik is het erg stil, je vraagt je af of het nog oorlog is. Piet ter Horst is naar Arnhem geweest en heeft gezien dat in de buurt van ons huis een grannat is ingeslagen en alle ruiten in de geheele buurt stuk zijn - dus zoo zonder meer kunnen we niet intrekken in ons huis - ook bracht hij de boodschap mee, dat er een agent van politie met zijn gezin, wiens huis in de Hoflaan is verwoest, in zijn huis kwam inwonen, hoe of het moet als we dus weer eens naar Arnhem gaan, moeten we afwachten. - Op het oogenblik valt er geen schot, het is of alles van weerszijden is ingeslapen, de geheele avond en nacht kalm kanonvuur op groote afstand - alle drie rustig geslapen.

Vrijdag, 20 Oct. 1944

De avond is rustig, wat kanonvuur dichterbij - er komt gebrek aan aardappelen, fruit volop - den geheelen dag, avond en nacht levendig kanonvuur, met daartusschen schietende vliegmachines - als je

zoo'n heelen dag en nacht kanonvuur hoort, word je allemaal veel nerveuzer dan gewoon en ben je blij als het weer daglicht is.

Zaterdag, 21 Oct., 1944

Er komen eenige honderden gewonde burgers (600) binnen van 't Loo in de buurt van Pannerden - duizenden vluchtelingen komen er binnen uit Gennep, die zijn al van Maandag onderweg en komen over Duitschland hier binnen - ze mogen hier niet blijven maar moeten verder richting Ede-Utrecht - ze mogen enkel een nacht slapen, de scholen zitten stampvol - weer erg druk in het dorp - nog steeds zonder ophouden kanonvuur. Hooren we weer eens spoedig wat van jullie, hoe het allen gaat en hoe de toestand bij jullie is - tot dus ver hebben we van alle familie en kennissen in totaal een brief gehad van To, waar we erg blij mee waren, maar je hebt zoo'n tijd over en je bent erg nieuwsgierig om eens wat van jullie te hooren

Zondag 22 Oct., 1944

Tante en Betsie zijn om 7 uur met de huishoudster van den Heer Rijkée naar de kerk geweest - af en toe, niet regelmatig, kanonvuur - de toestand van de bewoners hier van het huis is als volgt: het huis is gehuurd door den Heer Bosman van de Molen, deze had geen schik met den oorlog en probeerde naar Zweden te komen, waar hij in het plaatsje "Sigtuna" vlak bij Stockholm een landgoed had, en daar jaarlijks zijn vacantie doorbracht. Een gedeelte van het huis verhuurde hij aan den Heer Rijkée, die met zijn huishoudster zijn villa in Wassenaar moest verlaten. We kunnen goed met die menschen opschieten. 's Avonds komen ze 1½ uur bij ons in de kelder om te praten en om kaarsen uit te sparen. 's Nachts komen er uit de buurt 8 menschen slapen en overdag bij aanvallen uit de lucht zijn de kelders stampvol. De menschen uit Gennep zijn hedenmorgen weer vertrokken in de richting Ede. - Het was een droevig gezicht en het was zoo koud en ze hadden al zooveel kilometers geloopt - er was hier ook geen stroo dus lagen ze hier zoo maar op den grond. 's Avonds hoorden we dat morgen aangeplakt zal worden; dat de bewoners van Velp aangeraden wordt om te evacueeren met het oog hierop, dat er op den Pinkerberg geschut zal worden opgesteld en zodoende komt Velp in de vuurlinie te liggen - dit is 's avonds een ernstig punt van bespreking geweest, want je weet waarlijk niet wat je doen moet, eenmaal zijn we reeds door het oog van een naald gekropen op dien Donderdag en er Goddank goed afgekomen, ofschoon het huis doorzeefd was van granaatscherven - wisten we maar, waar we naar toe konden gaan.